

Арманов М.Г.

*Харківський національний педагогічний університет ім. ГС. Сковороди,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВИНИ У ЗЛОЧИНАХ З ФОРМАЛЬНИМ СКЛАДОМ

Одним з дискусійних питань на сьогодні як в науці так і в правозастосовчій практиці залишається визначення тієї чи іншої форми вини в залежності від конструкції складу злочину. Особливі труднощі виникають при екстраполяції психічного ставлення винного до своїх дій та їх наслідків на інтелектуальний та вольовий моменти умислу при вчиненні злочинів з формальним складом.

Дослідженню означеного питання присвячували свої праці Р.В. Вереша, А.Ф. Зелінський, М.І. Панов, О.І. Парог, І.В. Самощенко, С.В. Склярів, та інші, але єдиної позиції з окресленого питання до сьогодні опрацьовано не було.

Як відомо, найбільш високий ступінь вини міститься в прямому умислі (*dolus directus*). Відповідно до ч.2 ст.24 КК України прямий умисел має місце, коли «особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання». При цьому, найбільш поширеною є думка, що в формальних складах злочину інтелектуальна ознака умислу включає лише усвідомлення суспільно-небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності.

Спираючись на ці доводи, більшість правників зазначає, що злочини з формальними складами вчиняються виключно з прямим умислом (Соловйова А.М. Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 17. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. - с. 358).

На психічне ставлення суб'єкта злочину до вчинюваного ним діяння, як утворюючи частину вини у формальних складах злочинів, звертає увагу й О.І. Парог. Він зазначає, що такі злочини не можуть вчинятися з виною у виді непрямого умислу, та не заперечує при цьому можливість вчинення злочинів з формальними складами з необережною формою вини у виді злочинної недбалості, яку він розкриває через відсутність усвідомлення суспільно небезпечного характеру своїх дій, замість наслідків, за наявності обов'язку та можливості такого усвідомлення (Парог А.І. Теория вины в советском уголовном праве: (Общие и специальные вопросы): Автореф. дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.08 / Всесоюзный юридический заочный институт. - М., 1988. - с. 15).

Додержуючись такої ж точки зору Р.В. Вереша навіть запропонував ввести до КК України визначення прямого умислу та злочинної недбалості виключно для формальних складів злочинів. Він зазначає: «Прямим є умисел, якщо суб'єкт злочину, закінчення якого не

пов'язане з настанням певних наслідків, усвідомлював суспільно небезпечний характер та передбачені цим Кодексом ознаки свого діяння (дії або бездіяльності) і бажав його вчинити... Необережність є злочинною недбалістю, якщо суб'єкт злочину, склад якого не пов'язаний з настанням певних наслідків, не усвідомлював суспільно небезпечний характер та передбачені цим Кодексом ознаки свого діяння, хоча повинен був і міг це усвідомлювати» (Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. - Вступне слово: доктор юридичних наук, професор М.І. Мельник. - К.: Аті-ка, 2005. - с. 167-168).

В публікаціях з цієї проблематики наводиться аргументація недосконалості цієї позиції та аналіз можливості вчинення злочинів з формальним складом з непрямым умислом (*dolus indirectus*). Так С.В. Склярів критикує позицію згідно якої вольовий момент при вчиненні злочину з прямим умислом у формальних складах злочинів повинен відноситись до діяння, а не до його наслідків. Він зазначає, що при притягненні особи до кримінальної відповідальності в будь-якому (за конструкцією) складі злочину необхідним є встановлення бажання чи допущення суб'єктом злочину настання суспільно небезпечних наслідків, але під наслідками необхідно розуміти порушення певних, законодавчо закріплених правил поведінки (Склярів С.В. Вина і мотиви преступного поведения. - СПб.: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. - с. 15-33). Така позиція вважається більш аргументованою, але очевидним є те, що наслідки діяння пов'язані з об'єктом злочину, а не з встановленими правовими нормами. Під об'єктом необхідно розуміти певні правові блага, а не правову норму, порушення приписів якої є вторинним по відношенню до заподіяної вказаним благам шкоди. Іманентно наслідком злочину може бути лише заподіяна цим благам шкода. Інше вирішення цього питання порушувало б один з основних принципів теорії права - *ignorantia legis neminem excusat* (незнання закону не звільняє від відповідальності).

Для визначення виду умисної вини з яким можуть вчинятися передбачені у формальних складах діяння, необхідним є звернення до об'єктивних ознак таких злочинів. Як здається, в залежності від психічного ставлення до шкоди, що заподіюється об'єкту злочину й має визначатися вид умислу незалежно від конструкції складу злочину. Адже саме шкода, заподіювана об'єкту злочину, і є тими суспільно небезпечними наслідками, ставлення до яких є вирішальним. Однак, варто враховувати, що при вчиненні діянь з формальними складами суспільно небезпечні наслідки носять нематеріальний не обчислювальний характер, що утруднює визначення психічного ставлення до них винної особи, але не унеможливає цього.

Зазначене дозволяє дійти висновку, що заперечення наявності непрямого умислу у злочинах з формальним складом є необґрунтованим та детермінованим невизначеністю наслідків у таких діяннях. Саме з'ясування природи та сутності суспільно-небезпечних наслідків в незалежності від конструкції складу злочину і є базисом для визначення істинного виду вини.